

AZ ANALFABÉTÁK OKTATÁSÁNAK NÉHÁNY DIDAKTIKAI PROBLÉMÁJA

„A Magyar Dolgozók Pártját a köznevelés kérdésében a következő fő elvek vezérik:

a) Az általános műveltség, a szaktudás; a haladó nemzeti és emberi kultúra kincseit hozzáférhetővé kell tenni a dolgozó nép legszélesebb rétegei számára, megszüntetve a vagyonos osztályok műveltségi monopóliumát.“

„A vagyonos osztályok műveltségi monopóliumának megszüntetése a Párt követeli:

Az általános iskoláról szóló törvényes intézkedések következetes végrehajtását, az analfabétizmus megszüntetését.“¹

Az 1948-as népszámlálás adatai szerint a magyarországi analfabéták száma 189.261, tehát a lakosságnak mintegy 2⁰/₀-a. Ezek az adatok tudvalevően csak a 15—60 évesekre vonatkoznak, s így világos, hogy az analfabétizmus egyike azoknak a súlyos tüneteknek, amelyeket a magyar dolgozó társadalom a Horthy-rendszer bűnös politikájától örökölt.

Ezért tette a Magyar Dolgozók Pártja a vagyonos osztályok műveltségi monopóliumának megszüntetéséért vívott harc egyik első feladatává az analfabétizmus megszüntetését.

A felszabadulás óta rendezett tanfolyamoknak 1949-ig összesen kb. 25.000 hallgatója volt. Ebből az elmúlt tanévben 12.500 hallgató részesült kiképzésben.

Az analfabétizmus felszámolása tehát — az MDP programját követve — az elmúlt évben megkezdődött. Az analfabétizmus teljes megszüntetése azonban az ötéves tervben fog következni.

Az 1949-es tanévben a műveltségi monopólium megszüntetéséért folyó harcban a frontáttörés a közép- és felsőfokú oktatásban következett be. Ugyanilyen frontáttörésnek kell a most következő hónapokban az analfabétizmus elleni küzdelemben megtörténnie. A Népművelési Minisztérium novembertől kezdve tanfolyamok ezreit indítja meg szerte az országban, s ezzel biztosítja, hogy minden dolgozónak módjában lesz még ebben az évben elsajátítania az írás-olvasás alapelemeit.

E nagyfontosságú kultúrpolitikai harc keretében készítette el az Országos Neveléstudományi Intézet a Népművelési Minisztérium megbízásából az írástudatlanok sajtó alatt lévő új olvasókönyvét.

A tankönyv az írástudatlanoknak rendezett 100 órás tanfolyamok számára készült hat éves terjedelemben. Anyaga: nyomtatott nagy- és kisbetűk, írottbetűk (folyóírás); számjegyírás; az olvasás begyakorlását célzó szövegek.

E könyv készítése speciális oktatási problémák megoldását tette szükségessé.

Az írni-olvasni tudás jóval többet jelent egy készség elsajátításánál. Ha egy felnőtt ember megtanul írni és olvasni, ez nemcsak azt ered-

¹ (Magyar Dolgozók Pártja egyesítési programnyilatkozata.)

ményezi számára, hogy a mindennapi életben nagyobb önállósággal tud eligazodni, mert képes arra, hogy nevét aláírja, hogy munkalapját vezesse, hogy okmányait kitöltse, hogy az utca neveket elolvassa. Mindezek rendkívül fontos mozzanatok, de az írástudás ténye sokkal meszszebbre mutat.

A kapitalista rendszer uralkodóosztálya azért törekedett arra, hogy írástudatlan tömegeket tartson fenn, mert jól tudta, hogy ezzel nemcsak a betűvetéstől, hanem sokkal döntőbben a *politikai öntudattól*, annak kialakulási lehetőségétől fosztja meg a munkásságot. A politikai öntudat a kapitalizmus megdöntésének fontos fegyvere. Így válik világossá, hogy a műveltségi monopólium biztosítása a kapitalista rendszer, tehát a tőkésosztály saját hatalmának fenntartását jelentette.

Földes Ferenc 1941-ben jól látta meg mindazokat a narodnyik elhajlásokat, amelyek az elmaradt munkás- és főleg a parasztrétegek kulturális felemelését az úgynevezett „népi kultúra” — népdal, himzés, tánc, stb. — elmélyítésén és kiteljesítésén keresztül vélték elérni. Ezek a próbálkozások az uralkodóosztály céljait közvetítették.

Tisztában kell lennünk azzal, hogy az írás-olvasás tanítás kiművelő tényező — de az analfabétaképzés sikerének feltétele a politikai öntudat fejlesztése. Tankönyvünkben a szövegek kiválasztásánál nagy gondot fordítottunk erre.

A teljes analfabéták értelmi színvonala általában igen alacsony. Ennek talán legszembetűnőbb megnyilvánulása az, hogy az írástudatlanok gondolkodásukban nem jutottak el az absztrakcióig. Ez is rácafol a spontán fejlődés hamis elméletére. Ezeknek az embereknek az elvonas rendkívüli nehézségeket okoz. Például külön nehézség annak megértése, hogy a szó nem a tárgy tulajdonsága, hanem konvencionális jel, hogy e jelnek írásos megfelelője betűkből tevődik össze, s a szavak együtt mondatokat alkotnak. Márpedig a gondolkodás formális kiművelésében az absztrakció megtanítása az első feladat.

Az eddig használatban lévő tankönyv (amely egyébként mind politikai tartalmában, mind módszertani szempontból súlyos hibákat követett el) globális módszerrel tanított. Ennek a módszernek eredményeképpen a tanfolyamot elvégzők nagy része nem jutott el a *szó és betű* fogalmi tisztázásáig. Megjegyeztek néhány szóképet, de a betűk kibontása már alig sikerült. Különösen a magánhangzók okoztak nehézséget. A szavakat gyakran magánhangzók nélkül írták le. Ennek az a magyarázata, hogy az absztrakcióra alig képes gondolkodásban magánhangzó tulajdonképpen nincs, a magánhangzó az előtte vagy utánálévő mássalhangzóval együtt hangzik —, s így nem is kell külön leírni.

Többek közt e hiba elkerülésére mondtunk le a globális módszerről és tértünk rá a szintetikus módszerre.

A régi tankönyv egyszerre tanította a nyomtatott nagy- és kisbetűt és a folyóírást szóképeket. Így a betűfajta felismerése a legnagyobb nehézséget okozta. Láttunk olyan analfabéta-tanfolyamot, amelyben a hallgatók a tanfolyam befejezése után egy szó leírásánál váltakozva alkalmazták a háromfajta betűt. S azt is tapasztaltuk, hogy a „nagybetű”, „kisbetű” elnevezést a betű *méretére* vonatkoztatták. Tehát, ha

ugyanazon az oldalon a kisbetű mérete nagyobb, mint a nagybetűé — úgy előbbit tartják nagybetűnek. A gondolkodás szemlélethez kötöttségének, az elvonás hiányának következménye ez.

Ezt a hibát új tankönyvünkben úgy küszöböltük ki, hogy három egymásután következő szakaszban szigorúan elkülönítve tanítjuk a nyomtatott nagybetűket, majd a nyomtatott kisbetűket, végül a folyóírást.

Felnöttek írástanításánál ismert nehézség a szavak egymástól való elkülönítése. Az egy cselekvést jelző kifejezéseket általában egybeírják. Például egybeírják ezt: „színházba megyek“, vagy „nem működik a gép“ — mert egyetlen cselekvést fejeznek ki és mert a szó fogalma nem világos számukra.

Ez a szempont többek közt arra intett, hogy a könyv elején inkább szavakat, mint mondatokat gyakoroltassunk és hogy mondatokat csak jólismert szavakból állítsunk össze.

Arra törekedtünk, hogy a közölt szövegek megértése ne okozzon külön fokozott nehézséget. Ezért olyan témákat tárgyaltunk, amelyek a dolgozók mindennapi életében előfordulnak (termelési kérdések, ötéves terv, stb.). A fogalmazásnál egyszerűsége, közhasználatú szavak alkalmazására törekedtünk; a szavak kiválasztásánál a gyakran látott szóképeket részesítettük előnyben.

Figyelembe kellett vennünk azt, hogy a tanfolyamok igen rövid ideig tartanak. E körülménynél fogva az egyetlen kitzűzhető cél az volt, hogy a tanulók nagyobb nehézség nélkül írják le a mindennapi életükben leggyakrabban előforduló dolgokat és hogy egyszerű szöveget erőfeszítés nélkül elolvassanak. Le kellett mondanunk arról, hogy helyesírást tanítsunk és arról is, hogy elmélyülő ismeretanyag adjunk. Erre az analfabéta-továbbképző tanfolyam, illetve annak tankönyve lesz hivatott.

A tanfolyamoknak több mint negyed részében laikusok tanítanak. Ez a tény arra indított, hogy könnyen tanítható, egyszerű módszerrel dolgozzunk, amely a tanító részéről sem előzetes rutint, sem speciális előtanulmányokat nem kíván. Ez a tényező is hozzájárult a globális módszer elvetéséhez, amely közismerten sok előkészületet és gyakorlottságot követel.

Mind az olvasás-írás tanításánál, mind az olvasmányi részben elsősorban a gyakran látott szavak, a dolgozók mai életében használt fogalmak fordulnak elő. (Feliratok, jelmondatok, rövidítések. Például: Megvédjük a békét, Tejért, Kijárat, Trafik; Traktor; Állami Általános Iskola, MÁV; OTI, stb.) Kerültük a betűk gyakorlásánál az értelmetlen szavakat, tartalmatlan mondatokat; az olvasmányi részben a semmitmondó, gügyögő szövegeket. Különös gondunk volt arra, hogy *szövegeink egyszerűsége ne jelentsen egyszerűságot gyermekdedséget*. Igyekeztünk felnöttek közt szokásos stílusban, felnötteket érdeklő témákról beszélni.

Ennek megvalósítása nem könnyű feladat. Hiszen nagyjából arról volt szó, hogy egyszerű tőmondatokban adjunk komoly, mesterkéltségtől mentes, s a jó stílus követelményeit is kielégítő szövegeket.

Igyekeztünk a könyvet olyanná tenni, hogy abban a tanuló ember megbecsülése, és nem, mint régen szokásos volt, az írástudatlanok lebecsülése, szinte az értelmi fogyatékosokkal egyértékűnek tekintése jelentkezzék.

A tankönyv didaktikai felépítése.

A könyvnek négy része van. Az I. részben a nyomtatott nagybetűket, a II. részben a nyomtatott kisbetűket, a III. részben a folyóírást tanítjuk. A IV. részben rövid olvasmányokat közlünk. Nyomtatott nagybetűkkel kezdtük az olvasástanítást azért, mert a feliratokon (plakát, újságcímlap, üzletek, stb.) általában ezeket látják, leginkább ezeket ismerik. Ha spontán módon nem is tudják őket leírni, a tapasztalás-töredékek könnyen tudatosíthatók.

Csak értelmes szavakkal dolgoztunk, úgy építve fel a szócsoportokat, hogy egy-egy rövid szóból újabb betűk hozzáadásával képeztünk további szavakat. Például: út — kút — kutat — kikutat; öt — köt — kiköt — kikötő; vas — vasas — vasút — vasutas, stb. Ebben a részben igen sok jelmondat, felirat, sokat látott kifejezés fordul elő: „Éljen az ötéves terv!"; kiváló munkás; Nemzeti vállalat; gépállomás; tűzjelző állomás; ruhatár; Állami Áruház, stb.

A hangsúly ebben a szakaszban az olvasás-tanuláson van. Az írás itt még másodrendű.

A nyomtatott kisbetűket tanító II. részben az alapelv ugyancsak a szavak betűnkéni-bővítése új szavakká. Itt már közlünk néhány egészen rövid olvasmányt (pl. A mohácsi kombinát) és verseket is. Itt tanítjuk meg a számok írását (arab és római számok) és néhány mértéket.

Megtanítjuk a kelteztést, okmányok nevét, kérdőív kitöltését és ehhez hasonló egyéb gyakorlati ismereteket, amelyekre a felnőtt embernek mindennapi életében szüksége van.

A nélkül, hogy módszeres helyesírást akarnánk tanítani, szócsoportokon gyakoroltatunk helyesírási alapismereteket. Például a *-val, -vel* rag írását; a hangzástól eltérően leírt szavakat: *olvashatja, taníthatja, szabadság, stb.*

Ebben a részben az írástanulásnak fontos szerep jut, ugyanis a nyomtatott kisbetűknek úgynevezett átmeneti formája hozzáépíthető az írás alapelemeinek elsajátításához (kör, hurok, vonal, stb.). A harmadik részben az írott kis- és nagybetűket és a betűkötést tanítjuk. Ebben a részben a súlypont az írástanulás.

A gyakorlást itt is a mindennapi életben szükséges anyagon végezzük: levélírás, újságmegrendelés, havi költségvetés, stb.

Ebben a részben természetesen ismétljük a nyomtatott betűket is. Az ismétlés anyaga: majdnem minden oldalon egy-egy részlet a Magyar Népköztársaság Alkotmányából, versek, olvasmányok.

A IV. részben aktuális témákat tárgyalunk olvasmányainkban. Egyszerű, három-négy szóból álló mondatokban beszélünk a szocializmus építésének néhány kérdéséről, politikai, gazdasági, kulturális aktualitásokról. Itt fokozottan kellett vigyázni arra, hogy az egyszerűség és a

rövidség ne menjen a szabatos stílus rovására és hogy az óvatos mondatfűzés és szóhasználat ne fadjon gügyögéssé. Közlünk néhány verset, illetve versrészletet Petőfitől, Adytól, József Attilától — ügyelve a politikai aktualitás mellett a sorok rövidségére, a gondolatok érthetőségére.

Ennek a tankönyvnek és a százórás tanfolyamnak, amelyen tanulni fognak belőle, egyedüli feladata tehát az írás-olvasás technikájának megtanítása.

De tisztában kell lennünk azzal, hogy ezt a célt csak akkor érhetjük el, ha az írás-olvasás tanításával párhuzamosan komoly politikai felvilágosító munka folyik az analfabéták között. A betűk ismerete a műveltségnek még csak előfeltétele, kiinduló pontja. A legtöbb eredmény, amit ettől a tanfolyamtól várhatunk az, hogy az eddigi írástudatlanok nem szorulnak külső segítségre, ha abba a helyzetbe kerülnek, hogy valamit le kell írniok, vagy el kell olvasniok. Tehát írnak, olvasnak, *ha kell* — mert a technika birtokukban van. De kevés lesz az olyan hallgató, aki a tanfolyam elvégzése után képes lesz például arra, hogy újságot olvasson.

Az első tanfolyamot, amely csak a technika elsajátítására ad alkalmat, követni kell egy második tanfolyamnak. Az oktatásnak ebben a második szakaszában a begyakorlás, az elsajátított technika alkalmazás útján való továbbfejlesztése a feladat. Csak az oktatásnak ettől a második szakaszától várhatjuk azt, hogy ha az emberek könyvet vesznek a kezükbe, ne kelljen a betűk felismerésének nehézségével küzdeniök, hogy a toll ne legyen többé nehezen kezelhető szerszám a kezükben. Ebben a szakaszban tanulják meg az elsajátított eszköz felhasználását, hogy segítségével megszerezzék a tudást, a műveltséget.

Az oktatásnak ez a második szakasza is együtt kell járjon a politikai neveléssel — e nélkül az elsajátított technika elsorvad, mert nem találja meg az alkalmazási területet.

Az Országos Neveléstudományi Intézet tervbe vette, hogy még ebben az évben elkészíti a második tanfolyam tankönyvét. Ennek feladata tehát az olvasás-írás begyakorlása, a helyesírás és a számtani alpműveletek megtanítása lesz.

De ha idáig eljutottunk, még mindig csak a művelődés lehetőségét adtuk meg.

Ezután következik Pártunk programjának igazi teljesítése: hogy felhozzuk a volt analfabétákat a műveltségnek arra a fokára, amelyhez Alkotmányunk értelmében minden magyar állampolgárnak joga van.

Az előkészítő és a továbbképző tanfolyam akkor végez sikeres munkát, ha a volt írástudatlanok zöme el fogja végezni a Dolgozók Általános Iskolai Tanfolyamát, vagyis eléri a magyar dolgozó társadalom átlagának műveltségét. E tanfolyamnak eddig 10.000-nél több hallgatója volt. De remélhető, hogy ez a szám néhány év alatt sokszorosára fog emelkedni.

E tanfolyamok tankönyveinek elkészítése egyike lesz az Országos Neveléstudományi Intézet szép feladatainak.

Binét Agnes